

Laura Harmajan elämäkerta inspiroi

Sinikka Salo

Ritva Ylönen,

Järjellä ja tunteella. Kodin taloustieteen uranuurtajan, opettajan, lehti- ja naisasianaisen, kirjailijan ja runoilijan äidin Laura Harmajan traaginen elämä.

Warelia 2023, 314 s.

Ritva Ylösen kirjoittama Laura Harmajan elämäkerta on kiinnostava ja elävä kuvaus poikkeuksellisen monipuolisen uran tehneestä tiede-aisesta, joka kiistatta kuuluu suomalaisen taloustieteen esiiäiteihin. Ylönen on aiemmin julkaissut Laura Harmajan runoilijatyttären elämäkerran *Saima Harmaja – Sydänten runoilija 1913–1937* (2019). Kuten kirjailija itse sanoo, tyttären elämäkerta jätti ilmaan kysymyksiä, joihin hän nyt etsii vastauksia tämän äidin, Laura Harmajan (1881–1954) elämästä.

Kirjailija toteaa, että Laura Harmajan elämäkertaa ei voi kirjoittaa syväluotaamatta hänen juuriaan. Kirjan alkuosa antaa perusteellisen kuvauksen Laura Harmajan (o.s. Genetz) perhe- taustasta ja kasvu ympäristöstä. Kuvaus Lauran lapsuus- ja nuoruusvuosista valottaa laajemmin suomalaisen sivistyneistön elämää viime vuosisadan alussa. Laura Harmajan isä Arvid Genetz (1848–1915) oli suomalais-ugrilaisen kielitieteen professori, senaattori ja taitelijani-

mellä Arvi Jännes tunnettu runoilija. Äiti Eva (1851–1931) oli varakasta Arppen teollisuus- ja kulttuurisukua.

Sosiaalinen kanssakäyminen pienen säätyläiseliitin kesken oli vilkasta. Genetzien kulttuurikodissa vieraili tuon ajan kuuluisimpia yhteiskunnallisia ja kulttuurialan merkkihenkilöitä, jotka luonnollisesti olivat vaikuttamassa Laura Harmajan asenteisiin ja valintoihin. Kirjoittaja nostaa esiin erityisesti Lucina Hagmanin (1853–1946) ja Hilda Käkikosken (1864–1912) merkityksen. Nämä naisasianaiset ja opettajat, jotka molemmat kuuluivat myös Suomen ensimmäisen yksikamarisen eduskunnan jäseniin, olivat Laura Harmajan vanhempien ystäviä.

Kannustava koti antoi tasa-arvoiset eväät ja kasvatti itseluottamusta antaen vankan pohjan ilmeisen lahjakkaalle tytölle. Laura Harmaja pääsi ylioppilaaksi 1900 ja aloitti historian ja kansantaloustieteen opinnot Helsingin Aleksanterin yliopistossa, jonka portit olivat muutamia

vuosia aikaisemmin alkaneet avautua naisille, tosin naisten piti edelleenkin anoa sitä varten ”vapautusta sukupuolestaan” (tämä velvoite poistui seuraavana vuonna 1901). Lauran kirjautuessa yliopistoon vuonna 1900 oli matrikkeliin merkittyjä naisopiskelijoita jo lähes 300, eli parikymmentä prosenttia opiskelijoiden kokonaismäärästä.

Kosketuksen ja kipinän tuohon aikaan varsin ”miehisen” kansantaloustieteen valintaan kirjailija arvelee tulleen avarakatseiselta, sekä yliopistossa että politiikassa naisten oikeuksia ja suomalaisuutta voimakkaasti ajaneelta isältä. Tarve suunnata tieteellistä tutkimusta myös yhteiskunnallisiin kysymyksiin, rakenteilla olevan kansakunnan talouteen ja sosiaalisiin oloihin oli laajalti tunnustettu. Näihin kysymyksiin Lauratyttö tarttui innolla.

Kirjassa tulevat myös hyvin esiin vuosisadan alun sivistyneistön vilkkaat yhteydet manner-Eurooppaan, etenkin Saksaan. Myös Laura Harmaja opiskeli Berliinissä ja Hallsessa täyttäen näin osaltaan tieteenalansa toiveet vuorovaikutuksesta suurten sivistysmaiden tiedeyhteisöjen kanssa. Sosiaalireformistiset aiheet kiinnostivat, Laura Harmajan ensimmäinen julkaisu (laajennettu laudaturtyö) oli tältä alalta, Kansanvalistusseuran 1906 julkaisema elämäkerta walesilaisen tehtailijan, filantroopin ja osuustoiminnan ja sosiaalipolitiikan uranuurtajan Robert Owenin ajatuksista. Ajan hengen oivaltaen Laura Harmaja nimeää Owenin elämäkerran esipuheessa yhdeksänentoista vuosisadan yhteiskunnallisten uudistusten vuosisadaksi. Ylösen mukaan Robert Owenin ajatuksilla, vaikkakin utopistisilla, oli vaikutus Laura Harmajan yhteiskunnalliseen valveutuneisuuteen.

Ahkerien opintojen lisäksi opiskeluaikaan mahtui myös nuoruuden seikkailuhenkeä ja huolettomuutta. Ilmeisen iloinen ja avartava oli

Euroopan kiertomatka (Berliini-München-Venetsia-Rooma-Napoli-Firenze-Milano-Frankfurt), toki esiliinana hänen SYK:n aikainen lempiopettajansa ja ystävänsä Hilda Käikoski. Konserteissa, teatterissa ja illanvietoissa käytiin ahkerasti. Eräissä tanssiaisissa opiskelutoveri Leo Harmaja, tuleva filosofian tohtori ja kansantaloustieteen professori, teki vaikutuksen Lauraan ja alkoi tiivis seurustelu. Pari meni kihloihin 1903 ja avioitui 1906.

Laura Harmaja sai filosofian maisterin tutkinnon valmiiksi 1907, samana vuonna kuin hänen miehensä väitteli tohtoriksi. Ilmeisesti myös Lauralla oli halua jatkaa lisensiaatti- ja tohtorintutkintoon, mutta aiheet jäivät – paitsi perheen kasvamisen vuoksi myös Lauran ryhtyessä tukemaan professorinvirkaa tavoittelevaa miestänsä. Samasta virasta kilpaili niin ikään vuonna 1907 väitellyt Yrjö Jahnsson, jonka tutkimusta tämän vaimo Hilma oli ryhtynyt aktiivisesti auttamaan jättäen oman väitöskirjatutkimuksensa kesken. Yrjö Jahnsson voitti kisan. Todettakoon, että vaikka Hilma Jahnsson jätti taloustieteen, hän oli Suomen ensimmäisiä naisjuristeja, eduskunnan ensimmäinen naispuolinen valiokuntasihtööri, menestynyt liikemies ja kouluneuvos, joka miehensä kuoleman jälkeen perusti kansantaloustieteen ja lääketieteen tutkimusta tukevan Yrjö Jahnssonin säätiön.

Vaikka Laura Harmaja ei väitellytkään, taloustiede säilyi koko elämän ajan hänen kiinnostuksensa kohteena. Se kulkee mukana kirjan kaikissa luvuissa. Laura Harmajan sekä yksin että yhdessä puolisonsa kanssa kirjoittamien artikkelien ja oppikirjojen luettelo on mittava. Perhe kuitenkin kasvoi ja se asetti rajoja. Ensin syntyi kaksi tyttärtä ja sitten vielä poika ja tyttö (Outi 1911, Saima 1913, Tapani 1917, Kirsti 1923).

Vaikka varakkaan säätyläiskodin arjen pyörittämisessä oli apuna useita palvelijoita, vastuu oli kuitenkin perheen emännällä. Huomionarvoista on, että Laura Harmaja toimi perheen ”ruuhkavuosinakin” opettajana, kirjoitti kodin taloudenpitoa koskevia oppaita, tietokirjoja ja lehtiartikkeleita. ”Synnynnäinen teoreetikko ja tutkija” – kuten häntä jälkikäteen on luonnehdittu – sai käytännön pohdittavaa, mikä lisäsi intoa kodin taloustieteen kehittämiseksi. Laura Harmaja oli myös mukana *Kotilieden* toimituskunnassa heti lehden perustamisesta (1922) lähtien sekä monissa luottamustoimissa. Kirja nostaa myös esiin Laura Harmajan monipuolisuuden kirjailijana. Hän julkaisi pakinoita, joissa hän toi esille ajankohdan konkreettisia ongelmia ja sivistyneen perheen arkielämää. Inspiraationa tarinoissa olivat usein omat lapset. Tutkijan ja kirjailijan kirjoituspaikka oli ruokasalin pöydännurkka – vaikka asunto oli suuri, Lauralla ei ollut omaa työhuonetta.

Kirjoittaja kuvaa Laura ja Leo Harmajan olleen harvinaisen sopuisa ja yhteistyöhön kykenevä aviopari, mikä auttoi kestämään perhettä kohdanneet traagiset tapahtumat. Laura ja Leo Harmaja joutuivat kokemaan kolmen lapsensa kuoleman. Vanhimmat tyttäret ja ainoa poika kuolivat alle 25-vuotiaina viiden vuoden sisällä.

Kirjassa painottuu Ritva Ylösen tarve aiemmin kirjoittamansa runoilija Saima Harmajan elämäkerran täydentämiseen Laura-äidin elämäkertaa tutkimalla. Herkän Saima-tyttären sairastaminen ja ihmissuhdeongelmat ilman muuta olivat äidin ja koko perheen keskeisiä huolia. Perheen kolmen nuoren traagisten kuolemien on täytynyt olla aivan valtava onnettomuus, mutta Laura Harmaja osoittautuu selviytyjäksi. Hän oli tuki yksinhuoltajaksi jääneelle vavylleen ja äidistään orvoksi jääneelle vastasyntyneelle tyttärenäntytäreilleen. Hän toimitti ru-

noilijatyttärensä valtaisan aineiston julkaisukuntoon. Maa oli sotatilassa. Nuorin, ainoa jäljellä oleva lapsi oli lottana rintamalla.

Oli keskityttävä muiden auttamiseen, työhön ja toimintaan niin kodissa kuin sen ulkopuolellakin. Oli mentävä eteenpäin. Näin hän toimi. Kirjoittaja vertaa Laura Harmajaa kahdesti Nobel-palkittuun fyysikkoon ja kemistiin, Marie Curie’hin, jonka elämäkerta (vuodelta 1938) olikin Laura Harmajalla ahkerassa käytössä, omalla paikallaan hänen yöpöydällään. Tutkijan intohimo oli molemmilla niin vahva, että se auttoi myös surutyössä selviämään elämän traagisissa kuluissa.

Kun huolenpito ja hoivavastuu ajan mittaan hellittivät, tuli Laura Harmajalle tilaisuus paneutua jälleen syvemmin tutkijan ja tiedenaisten työhön. Vaikka hän olikin aikoinaan asettanut miehensä tieteellisen työn etusijalle luopuen omasta väitöskirjastaan, hän oli vuosien saatossa kuitenkin jatkanut tutkimuksiaan kodin taloustieteen alalla – tehnyt laskelmia ja kirjoittanut artikkeleita (mm. kotitaloustyön mittaamisesta ja hinnoittelusta kotitaloustyön arvon määrittämiseksi) ja julkaissut 1925 oppikirjan *Kotitalous nykyajan yhteiskunnassa*. Nyt oli vihdoin aikaa ”testamentille”. Näin Laura Harmaja kutsuu pääteostaan *Kotitalous kansantalouden osana*, joka ilmestyi 1946. Kattava (226 s.) teos esittelee 14 luvussaansa Laura Harmajan keskeiset pohdinnat ja teesit kodin taloustieteen pohjaksi. Teos sai hyvän vastaanoton.

Elämäkerran kirjoittaja uskoo Laura Harmajan olleen työhönsä myös itse tyytyväinen, etenkin kun samana vuonna toteutui hänen vuosien toiveittensa ja taistelujensa tavoite: Helsingin yliopistoon perustettiin kotitalousalan yliopistollinen virka, ensimmäisenä Euroopassa. Kodin taloustiede oli vihdoinkin saanut akateemisen oppiaineen statuksen. Kirjoittaja

toteaa Laura Harmajan taistelleen sen puolesta ”kuin ahma pentujensa puolesta”.

Kirjoittaja toteaa myöhempiin asiantuntija-arvioihinkin viitaten, että Laura Harmaja olisi varmaan ollut sopivin kandidaatti ensimmäiseen kodin taloustieteen professorin virkaan, mutta tohtorin tutkinnon puuttuminen ja 64 vuoden ikä olivat esteenä. Sen sijaan Laura Harmaja hoiti ansiokkaasti tämän alan opetustointia yliopistossa neljä vuotta (1946–49) hoitaen samalla muita opetustoimiaan Helsingin kotitalousopettajainopistossa ja Helsingin Kasvatusopillisessa Talouskoulussa aina 70-vuotiaaksi asti.

Laura Harmaja jäi eläkkeelle 1954. Elämänkumppani ja työtoveri Leo oli kuollut jo viisi vuotta aiemmin, minkä jälkeen Laura asui nuorimman tyttärensä ja tämän perheen kanssa samassa Kasarmikadun isossa asunnossa, jonka Leo ja Laura Harmaja olivat hankkineet naimisiin mentyään. Laura Harmaja kuoli kodissaan 72-vuotiaana 1954. Kirsti-tytärtä haastatellut kirjoittaja kertoo Laura Harmajan valoisan mielen ja huumorintajun säilyneen loppuun asti.

FM Laura Harmajan tiedenaisen toiminnasta kodin taloustieteen uranuurtajana on kirjoitettu useita artikkeleita, mutta ei kattavaa elämäkerrtaa. Ritva Ylösen työn erityisansio on tämän aukon kattaminen. Kirjassa tuodaan hyvin esille Laura Harmajan tieteellisen ja tutkimustyön merkitys erityisesti suomalaiselle kodin taloustieteen – nykyisin kulutusekonomian – kehittymiselle, joskin Harmajan tieteellisiä kontribuutioita tarkastellaan vain viittauksin. Lähdeluettelo on kuitenkin monipuolinen ja kattava myös lisätietoja haluavan ekonomistin käyttöön.

Ritva Ylösen kirjan ansio onkin syventymisen Laura Harmajan kiinnostavan elämän kuvaukseen kokonaisuutena. Kirjasta välittyy tiedenaisen uran ohella empaattinen kuva suurista suruja kokeneesta mutta myös onnellisesta per-

heenäidistä ja yleisemminkin kiinnostavaa kurkistus suomalaisen varakkaan sivistyneistön pyrkimyksiin ja toimintaan viime vuosisadan alkupuoliskon kohtalokkaina, Suomen rakentamisen ja selviämisen vuosina. Ritva Ylönen kuvaa tätä elämää monipuolisesti ja elävästi. Lukuisat kuvat ja siteeratut otteet kirjeistä antavat lisäeloa.

Kirjassa on monia herkullisia yksityiskohtia. Erityisen kiinnostavan arvelen kirjan olevan kaltaiselleni naisekonomistille, jolle kansantaloustieteen verkostot, mm. Kansantaloudellinen yhdistys, ovat ympäristönä tutut. Voi vain ihaila Laura Harmajan itseluottamusta ja rohkeutta asettua argumentoimaan kotitaloustulon merkityksestä mm. professori Nevanlinnaa vastaan 100 vuoden takaisessa miesvaltaisessa yhdistyksessä, jollainen se vielä pitkälti oli silloinkin, kun itse aloittelin kansantaloustieteen opintojani yli 50 vuotta sitten. Henkilökohtaista mielenkiintoani ja lukuiloa lisäsivät myös kirjan monet muut tutut ympäristöt, joissa Laura Harmaja on liikkunut ja viittaukset henkilöihin, joita olen nuoruudessaani henkilökohtaisesti tavannutkin toimiesani naisliikkeessä ja ekonomistiyhteisöissä.

Ritva Ylönen ilmoitti kirjansa motivaatioksi myös tarpeen selvittää, missä määrin Laura Harmajan elämästä ja tiedenaisen kutsumuksesta löytyisi samaistuspintaa ja yhtymäkohtia kirjoittajan omalle tielle tieteen Parnassolle. Vaikka ymmärränkin kirjoittajan viittaavaan traagisiin yhtymäkohtiin omassa ja Laura Harmajan elämässä, uskon kirjoittajan onnistuneen laajemminkin koskettamaan ja innostamaan nykyajan tutkijainaisia tuomalla heille kuvan Laura Harmajan elämästä, joka kirjan otsikon mukaisesti toki oli traaginen, mutta ei missään mielessä surkea tai onneton. Kirjan kertoma uranuurtajan elämäkerta inspiroi ja voimaannuttaa. □